

АВТ
В61

**ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ**

Восвода Андрій Григорович

УДК: 343.985.7

**ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ВОДІННЯ АБО
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ МАШИН**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2014

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наука криміналістика містить значний обсяг знань щодо методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. Однак методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних чи транспортних машин, вчинених військовослужбовцями, в Україні вивчена недостатньо.

Відсутність спеціального дослідження із зазначеної проблематики негативно впливає на можливість всебічного, повного та об'єктивного розслідування цього виду кримінальних правопорушень в умовах різних слідчих ситуацій. Необхідність розробки цілісного знання про окрему методику розслідування злочинів цієї категорії посилюється через реформування кримінального процесуального законодавства та системи правоохоронних органів у цілому.

Як засвідчує практика, злочинні порушення правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних чи транспортних машин не так поширені, як дорожньо-транспортні пригоди за участю цивільних осіб. Разом із тим під час їх розслідування виникають серйозні перешкоди, пов'язані з суттєвими упущеннями в організації досудового розслідування, зумовленими специфікою охоронюваних суспільних відносин, предмета доказування цього виду кримінальних правопорушень, а також їх незначною кількістю.

Динаміка злочинності у сфері порушень правил водіння або експлуатації машин, вчинених військовослужбовцями, в Україні виглядає наступним чином: упродовж 2005 року скоєно 16 злочинів, у 2006 – 14 злочинів, у 2007 – 15 злочинів, у 2008 – 12 злочинів, у 2009 – 14 злочинів, у 2010 – 10 злочинів, у 2011 році – 11 злочинів, у 2012 році – 6 злочинів цього виду. Упродовж 10 місяців 2013 року зареєстровано вчинення 5 злочинів цього виду.

Під час дослідження автором використані здобутки вчених у галузях наук кримінального та кримінального процесуального права, судової експертизи, кримінології, психології, криміналістики, взяті до уваги нормативно-правові акти у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації військових машин. Важливе значення при підготовці дисертації мали наукові праці вчених-юстів: Ю. П. Алєніна, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. Г. Гончаренка, А. Г. Горного, А. В. Іщенка, Н. С. Карпова, В. І. Касинюка, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, В. А. Мисливого, М. І. Панова, О. М. Савєнкова, М. В. Салтєвського, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, М. І. Хавронюка, С. Н. Чурилова, В. О. Шамрая, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова, Ш. Ш. Ярамиш'яна, Н. М. Яриш та ін. При висвітленні окремих питань теми дослідження автор також звернувся до праць Г. М. Анісімова, О. О. Бібікова, В. М. Білокоњева, Ф. С. Бражника, В. С. Давиденка,

С. І. Дячука, М. І. Карпенка, М. П. Климчука, П. П. Луцюка,
І. В. Погромської, А. В. Попова та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012), Державної цільової програми «Проблеми вдосконалення організації і діяльності суду та правоохоронних органів в умовах формування соціальної, правової, демократичної держави» (державна реєстрація № 0186.0.09931), а також плану наукової роботи Національної академії прокуратури України.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробці теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

Для досягнення зазначеної мети дисертант зосередив увагу на вирішенні таких задач:

- розробити структуру криміналістичної характеристики даного виду злочинів, розкрити зміст основних її елементів;
- розкрити окремий предмет доказування у структурі методики розслідування даного виду злочинів;
- виділити типові слідчі ситуації та визначити їх вплив на розробку науково обгрунтованих систем типових слідчих версій і планування на початковому й наступному етапах розслідування;
- виявити основні форми протидії розслідуванню зацікавленими особами та розкрити організаційні і тактичні особливості слідчих (розшукових) дій на початковому та наступному етапах розслідування;
- з'ясувати напрями та особливості використання спеціальних знань при розслідуванні порушень правил водіння або експлуатації військових машин і запропонувати шляхи підвищення ефективності їх використання;
- окреслити основні напрями профілактичної роботи слідчого, з'ясувавши природу зазначеного виду кримінальних правопорушень;
- обгрунтувати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства та надати криміналістичні рекомендації з метою удосконалення розслідування цього виду злочинів.

Об'єктом дослідження є діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та оперативних підрозділів з розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

Предметом дослідження є основні положення методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям роботи над дисертацією стали діалектична теорія пізнання, комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, а також загальні та спеціальні наукові методи дослідження, зокрема: історичний,

соціологічний, методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії, системно-структурного аналізу, порівняльно-юридичний метод, фундаментальні положення кримінально-процесуальної науки, криміналістики і загальної теорії судової експертизи, що були вибрані відповідно до поставлених у роботі мети і завдань.

Зокрема, історичний метод використано для дослідження розвитку кримінального процесуального законодавства та поглядів учених-криміналістів щодо основних категорій у методиці розслідування певних видів злочинів (розділи 1, 2). Формально-логічний метод застосовувався під час класифікації слідчих ситуацій, слідів вчинення злочину (розділ 1). Метод системно-структурного аналізу було використано при визначенні структури криміналістичної характеристики даного виду кримінальних правопорушень та змісту основних її елементів, систематизації обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях цієї категорії (розділ 1). Соціологічний метод застосовувався шляхом опитування у формі анкетування для з'ясування уявлення слідчих та прокурорів про особливості розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин (розділи 2, 3); статистичний метод використано для аналізу й узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми наукової роботи (розділи 1, 2, 3). Порівняльно-юридичний метод застосовано під час дослідження значення профілактичної діяльності сторони обвинувачення у кримінальних провадженнях шляхом вивчення законодавства інших пострадянських держав з цього питання (розділ 3).

Нормативно-правовою базою дисертації є Конституція України, Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, підзаконні акти інших органів виконавчої влади, у тому числі військових формувань, що регулюють суспільні відносини в сфері водіння та експлуатації бойових, спеціальних і транспортних машин.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані, одержані при вивченні матеріалів 70 кримінальних проваджень (справ) про вказані кримінальні правопорушення; результати анкетування 112 прокурорсько-слідчих працівників прокуратур з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері; анкетування 151 військовослужбовця-водія; результати аналізу судової практики, офіційних звітів і статистичних матеріалів військової прокуратури та прокуратури з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням основних положень методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

У результаті проведеної роботи конкретизовано низку положень теоретичного та практичного значення, а саме:

вперше одержано:

- цілісну систему елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації військових машин, яка містить: спосіб злочинної поведінки, типову обстановку злочину, слідову картину, особу злочинця, особу потерпілого, предмет злочинного посягання, механізм події злочину; та розкрито їх зміст;

- положення про особливості типових слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування кримінальних правопорушень вказаного виду, які характеризуються як сприятливі, менш сприятливі та несприятливі; перелік слідчих версій та алгоритми їх вирішення;

- висновок про доцільність саме невідкладного внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до початку процесуальної діяльності на місці події за наявності повідомлення про спричинення тілесних ушкоджень за участю військових машин;

удосконалено:

- перелік обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у зазначених кримінальних провадженнях, який містить: обставини, що стосуються обставини події; обставини, які стосуються механізму події; обставини, що стосуються злочинної поведінки та наслідків події, наявність причинно-наслідкового зв'язку між ними; обставини, які стосуються статусу суб'єкта злочину і належності машини; обставини підготовки та стану водія; відомості про інших учасників пригоди; обставини, які стосуються технічного стану машини, завантаженості, оснащеності, якості підготовки водія; ступінь та форма вини кожного учасника щодо порушень і наслідків, мотиви порушень; обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності;

- рекомендації щодо необхідності планування діяльності слідчого у кримінальних провадженнях, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин, яке слід здійснювати: за окремими напрямками роботи; за певними місцями слідчої (розшукової) діяльності; за окремими слідчими (розшуковими) діями;

- положення про особливості проведення слідчих (розшукових) дій за різних слідчих ситуацій у кримінальних провадженнях цієї категорії відповідно до вимог чинного КПК України; рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій з участю військовослужбовців за несприятливої ситуації, яка ґрунтується на необхідності винайдення та реалізації способів усунення негативного для розслідування впливу на їх свідомість і поведінку усталених соціальних зв'язків і традицій, які склалися у військовому колективі, учасниками та заручниками яких вони є;

дістало подальший розвиток:

– пропозиція про доцільність залучення для проведення огляду місця події понятих, відбір яких варто здійснювати за критерієм наявності прав на водіння машини та навиків водіння; аргументовано процесуальну можливість огляду місця події за участю водіїв, які на час його проведення не мають статусу учасників кримінального провадження;

– знання про використання можливостей судових експертиз, зокрема, аргументовано законну можливість звернення як до експертів до фахівців у галузі військової техніки, яким не присвоєно кваліфікацію судового експерта, для дослідження обставин пригоди та технічного стану машини;

– положення щодо здійснення стороною обвинувачення профілактичної діяльності у кримінальних провадженнях цієї категорії в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. Запропоновано передбачити у КПК України обов'язок сторони обвинувачення виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також вносити прокурором подання на їх усунення в межах кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації теоретичні положення та висновки можуть бути використані у: науково-дослідній сфері для подальших наукових досліджень діяльності сторони обвинувачення у кримінальних провадженнях; правотворчості – що полягає у формулюванні пропозицій про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (лист про впровадження результатів дослідження в законодавчий процес № 04-20/12-1894 від 19.09.2013); навчальному процесі (акти впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ № 681 від 01.03.2013 та Херсонського державного університету № 1828 вих. від 29.08.2013); правозастосовній сфері під час досудового розслідування кримінальних правопорушень (акт впровадження у практичну діяльність прокуратури Південного регіону України з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері № 09-2627 вих. від 11.07.2013, акт впровадження у практичну діяльність прокуратури Центрального регіону України з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері № 07/1-567 вих.13 від 22.08.2013, акт впровадження у практичну діяльність Миколаївської прокуратури з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері № 8-2/1280 вих.-13 від 01.04.2013, акт впровадження у практичну діяльність Одеської прокуратури з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері № 3098 вих.-13 від 19.08.2013, акт впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління МВС України від 06.09.2013).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням і здобутком дисертанта. Результати розробок, викладені у роботі, використовувалися при підготовці Методичних рекомендацій щодо особливостей розслідування злочинів про порушення правил водіння або

експлуатації машин, вчинених військовослужбовцями (особистий внесок автора становить 75% тексту).

Апробація результатів дисертації здійснена при обговоренні її на міжфакультетському семінарі, що відбувся в Національній академії прокуратури України. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.), «Право і держава в дослідженнях молодих учених» (м. Одеса, 25 березня 2011 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 2 листопада 2012 р.), «Сучасні виклики для України у сфері права в умовах глобалізації» (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2013 р.).

Публікації. Обґрунтовані теоретичні висновки та основні практичні пропозиції, сформульовані в дисертації, відображено у шести наукових статтях, п'ять із яких опубліковано у наукових фахових з юридичних наук виданнях України, одну – в зарубіжному науковому фаховому виданні та у чотирьох тезах наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях, а також у одних методичних рекомендаціях.

Структура дисертації визначається метою, завданнями і предметом дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (270 найменувань) та 15 додатків (на 32 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, з них основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, визначаються його мета, задачі та методи; зв'язок роботи з науковими програмами, планами; наукова новизна і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію.

Розділ 1 «Наукові основи розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Місце криміналістичної характеристики в системі криміналістичної методики розслідування порушення правил водіння або експлуатації військових машин» автор відображає ступінь наукової розробленості теми дисертаційного дослідження, розглядає основні положення щодо побудови криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів.

За результатами дослідження дисертантом зроблено висновки про те, що основою для побудови методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних і транспортних машин, є категорія криміналістичної

характеристики, яка виступає інформаційною моделлю типового злочину окремого виду.

На підставі аналізу наукових праць щодо системи та змісту елементів криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, зокрема про порушення правил експлуатації цивільного транспорту, автором зроблені висновки про те, що система криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації військових машин, складається з наступних елементів: 1) спосіб злочинної поведінки; 2) типова обстановка злочину; 3) слідова картина; 4) особа злочинця; 5) особа потерпілого; 6) предмет злочинного посягання; 7) механізм події злочину.

У підрозділі 1.2. «*Елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації військових машин*» дисертант розкриває зміст елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних і транспортних машин.

Спосіб злочинної поведінки у кримінальних правопорушеннях зазначеного виду зумовлений змістом понять «водіння» та «експлуатація», який визначено у нормативних актах, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. За результатами опрацювання положень вказаних нормативних актів автором сформовано систему способів протиправної поведінки у злочинах цього виду.

Матеріали судово-слідчої практики свідчать, що у 54% випадків злочинні порушення правил водіння та експлуатації машин були вчинені у період з 10 до 18 години, а 13% злочинів – з 6 до 10 години. Уночі (з 23 до 6 години) вчинено 7% злочинів, ввечері (з 18 до 23 години) – 22%.

За сухої погоди вчинено 93% злочинів цієї категорії, 7% – на вологому дорожньому покритті.

На літо припадає 44% вчинених злочинів, на весну – 36%, на зиму – 8%, а на осінь – 12%.

За місцем вчинення злочину 52% злочинів цього виду скоєно на дорогах населених пунктів, 31% – на міжміських автошляхах, 17% – в інших місцях (парки, територія військових частин, полігони тощо).

Слідова картина цього виду злочинів включає: сліди, які містить особа потерпілого (труп); сліди, які містить ділянка місцевості, на якій сталася подія, та об'єкти матеріальної обстановки на місці події; сліди, які містить військова машина та інші транспортні засоби, у тому числі відомості про їх технічний стан; сліди, які містять документи, що стосуються експлуатації; ідеальні сліди.

Утворення матеріальних слідів під час події, що відбувається унаслідок порушень правил водіння або експлуатації машин, зумовлене різноманітністю способів взаємодії водія, машини, інших об'єктів і явищ між собою та може бути механічним, хімічним або біологічним.

Особі злочинця у кримінальних правопорушеннях цього виду притаманні: надмірна самовпевненість, егоїзм, нехтування правилами дорожнього руху та експлуатації машин, недостатня професійна підготовка, відсутність необхідного досвіду, практичних навичок, недостатня вимогливість до себе і підлеглих щодо виконання вимог безпеки дорожнього руху та експлуатації машин тощо.

Типовою особою потерпілого у таких злочинах можуть бути як цивільні особи (пішоходи, водії транспортних засобів, пасажери тощо), так і військовослужбовці (старший машини, особовий склад під час перевезення, члени екіпажу машини під час руху тощо).

Предметом посягання у кримінальних правопорушеннях цього виду в криміналістичному значенні є матеріальне вираження охоронюваних законом суспільних відносин, на які посягає вказаний злочин, а саме: відносин у сфері несення військової служби із забезпечення безпеки руху військових машин, зокрема боєздатність, тілесна організація людини, об'єкти власності.

Обов'язковою складовою предмета цього злочину є тілесна організація людини, яка зазнає руйнівного впливу, що відповідає тілесним ушкодженням середньої тяжкості, тяжким тілесним ушкодженням або загибелі.

У 55% вивчених кримінальних проваджень потерпілим внаслідок злочину спричинені тілесні ушкодження середньої тяжкості, у 27% вивчених кримінальних проваджень потерпілим внаслідок злочину спричинені тяжкі тілесні ушкодження, у 11% злочинна поведінка спричинила загибель потерпілого, а в 7% випадків – загибель двох і більше осіб.

Під механізмом порушення правил водіння або експлуатації військової машини слід розуміти усю сукупність процесів технологічного характеру (зміна взаємного розташування об'єктів, дії учасників руху, поява і розвиток дефектів машини та ін.) у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, які протікають у хронологічному порядку з моменту виникнення факторів, що потребують вжиття заходів із збереження умов безпеки, до переходу об'єктів у післяаварійний стан.

Механізм події зазначеного кримінального правопорушення складається із передкритичної, критичної та аварійної стадій, кожна з яких є логічним продовженням попередньої та визначає розвиток наступної.

У підрозділі 1.3. «Обставини, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із порушенням правил водіння або експлуатації військових машин» систематизовано типові обставини, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях цієї категорії, наступним чином: 1) обставини, що стосуються навколишньої обстановки події, час, місце; 2) обставини, які стосуються механізму події; 3) обставини, що стосуються злочинної поведінки та наслідків події, наявність причинно-наслідкового зв'язку між ними;

4) обставини, які стосуються статусу суб'єкта злочину та належності машини; 5) обставини, що стосуються технічного стану машини, завантаженості, оснащеності відповідно до умов експлуатації, якості підготовки та стану водія; 6) відомості про інших учасників події, у тому числі постраждалих осіб; 7) ступінь та форма вини кожного учасника події щодо порушень і наслідків, мотиви допущених порушень, обставини, які впливають на ступінь та характер відповідальності.

Залежно від слідчої ситуації перелік і зміст обставин, що підлягають встановленню та доказуванню, можуть змінюватися: значущість одних у процесі доказування зростає, а інших – зменшується.

Специфічними обставинами у структурі предмета доказування у кримінальних провадженнях вказаної категорії є відповідність особи злочинця статусу спеціального суб'єкта цього кримінального правопорушення; факт прийняття машини в експлуатацію військовим формуванням; правила водіння або експлуатації, які були порушені та порушення яких неминуче викликали настання злочинних наслідків.

Розділ 2 «Особливості початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації машин військовослужбовцями» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Типові слідчі ситуації, особливості побудови слідчих версій та планування розслідування»* автор залежно від обсягу та змісту наявної у сторони обвинувачення інформації про обставини кримінального правопорушення, винних осіб та характер протидії розслідуванню на початковому його етапі виділив наступні слідчі ситуації: 1) слідча ситуація, за якої наявні достатні джерела, що містять інформацію про основні обставини вчиненого злочину й особу злочинця, який не заперечує своєї причетності до злочину (сприятлива ситуація); 2) слідча ситуація, що характеризується наявністю джерел, які містять інформацію про основні обставини події, проте суб'єкт водіння або експлуатації заперечує свою вину у вчиненні злочину, висуває власні доводи невинуватості, які слід перевіряти шляхом проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, встановлення та дослідження додаткових джерел інформації (менш сприятлива ситуація); 3) слідча ситуація, що характеризується наявністю інформації про подію, проте відсутні достатні дані щодо її основних обставин: не встановлені особа, військова машина, причетні до вчинення злочину; пасажир та водій загинули, а очевидці події не встановлені; знищені сліди події (змінено їх положення), наявний брак слідів, а потерпілі, свідки, водії ухиляються від давання правдивих показань тощо (несприятлива ситуація).

Розкрито зміст діяльності слідчого у вказаних слідчих ситуаціях, сформульовані критерії розподілу слідчим сил та засобів при проведенні початкових слідчих дій, запропоновано перелік типових слідчих версій, притаманних для початкового етапу розслідування. Досліджені питання

планування досудового розслідування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії в умовах різних слідчих ситуацій.

Аргументовано ключову роль процесуального керівника у діяльності з планування досудового розслідування. Розроблено рекомендації щодо планування діяльності сторони обвинувачення у кримінальних провадженнях про порушення правил водіння або експлуатації військових машин. Відтак, воно здійснюється за такими критеріями, як: окремі напрями роботи; певні місця слідчої (розшукової) діяльності; окремі слідчі (розшукові) дії.

Автор дійшов висновку, що проблеми протидії розслідуванню у кримінальних провадженнях зазначеної категорії переважно зумовлені як характером службових та міжособистісних стосунків між злочинцем, потерпілими, свідками, так і ставленням до вчиненого правопорушення військових начальників, які зазвичай не зацікавлені у доведеності вини своїх підлеглих у вчиненні протиправних дій.

У підрозділі 2.2. «*Організація і тактика проведення початкових слідчих (розшукових) дій*» розглядаються особливості початкового етапу розслідування кримінальних проваджень цієї категорії. Розкрито зміст притаманних для цього етапу розслідування типових слідчих (розшукових) дій: оглядів місця події, машини, трупа; звернення до експертів у галузі судової медичної та судової автотехнічної експертизи; допитів потерпілих та свідків події; допиту підозрюваного; тимчасового вилучення речей, документів та доступу до них.

Розглянуто питання організаційної діяльності слідчого на місці події, наведено можливості використання ресурсів військових формувань, оперативних підрозділів, органів безпеки дорожнього руху, послуг спеціалістів з метою забезпечення оперативності, законності та якості процесуальної діяльності на місці події. Окреслено можливості застосування при огляді місця події лазерного сканування місцевості та об'єктів, проведення радіорозвідки.

Дисертантом зосереджено увагу на особливостях допиту як свідків старшого машини, осіб, відповідальних за експлуатацію машин.

Розкриваючи специфіку проведення тимчасового вилучення документів, автор на підставі опрацювання підзаконних нормативних актів визначив переліки документів, які можуть мати значення для встановлення істини у кримінальному провадженні та підлягати тимчасовому вилученню, навіть місця їх можливого знаходження.

Автором запропоновано доповнити ст. 278 КПК України частиною п'ятою наступного змісту: «Підозрюваний повинен бути допитаний не пізніше двадцяти чотирьох годин після вручення повідомлення про підозру, а у випадку вручення повідомлення про підозру у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень, – негайно після його явки або приводу».

При розкритті основних положень звернення до експертів для проведення судових експертиз на початковому етапі розслідування автором висвітлено зміст питань, які ставляться експерту в галузі судової медицини у випадку спричинення атипових травм.

Проведення технічних досліджень військових машин може бути ускладнене специфікою їх систем та устаткування, що вимагає забезпечення експерта відповідною документацією, а за необхідності – залучення до проведення експертизи як експертів фахівців у галузі військової техніки. У разі необхідності дослідження систем та устаткування машин, відомості про технічну складову яких становлять державну таємницю, обов'язково залучаються експерти, які мають дозвіл на доступ до таких відомостей.

Аргументовано необхідність та законність звернення у певних випадках до військових спеціалістів у галузі військової техніки для проведення автотехнічних досліджень з питань технічного стану машини.

Розділ 3 «Особливості наступного етапу розслідування злочинів, пов'язаних із порушення правил водіння або експлуатації військових машин» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Основні напрями діяльності слідчого на наступному етапі розслідування» зазначено, що комплекс, послідовність та проведення слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування залежить від слідчої ситуації, яка склалася після завершення початкового етапу розслідування.

Результативність розслідування кримінальних проваджень за несприятливої слідчої ситуації неможливо забезпечити без з'ясування причин дефіциту інформації. Усвідомлення чинників, що впливають на рівень сприятливості слідчої ситуації, дає змогу усунути та попередити причини, що стають на заваді пошуковій діяльності, винайти додаткові шляхи та джерела отримання доказової інформації та відкрити нові перспективи діяльності з розслідування злочину.

Автор поділяє причини дефіциту інформації щодо основних обставин злочину та особи злочинця на наступному етапі розслідування на причини об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Дисертантом сформульовані головні завдання слідчого на наступному етапі розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин, розроблені основні напрями діяльності слідчого на цьому етапі.

Зазначено, що в умовах несприятливої слідчої ситуації слідчий повинен передбачити не лише позитивне її вирішення, але і виникнення більш складних її різновидів. Тому однією з передумов успішної діяльності на цьому етапі розслідування є планування та ведення розслідування таким чином, щоб упередити настання подібних ситуацій.

Вирішенню цього завдання сприятиме застосування такого методу пізнання, як моделювання, що полягає у використанні матеріальних, ідеальних (уявних) та інформаційно-комп'ютерних моделей у їх

взаємозв'язку та взаємообумовленості на базі ґрунтового криміналістичного аналізу всього комплексу раніше отриманих даних.

У підрозділі 3.2. «*Організація і тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування*» дисертант до типових слідчих (розшукових) дій на зазначеному в назві підрозділу етапі розслідування відносить: звернення до експертів для проведення ситуаційної автотехнічної експертизи, комплексних, судово-психіатричних, товарознавчих, автоварознавчих та інших експертиз; слідчі експерименти; повторні та додаткові допити свідків, потерпілих, підозрюваного; одночасний допит кількох осіб.

Зроблено висновки про те, що ефективності використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів про порушення правил водіння або експлуатації військових машин сприятиме попереднє узгодження з експертом необхідних та достатніх переліків питань, вирішення яких відповідає меті кримінального провадження; уникнення звернення до експерта для отримання відомостей про обставини, достовірно встановлені іншими засобами доказування; уникнення постановки перед експертом питань, відповідь на які дати наперед неможливо, проте відповіді на які містяться в інших доказах; вжиття вичерпних заходів щодо належного організаційного та інформаційного забезпечення експертної діяльності.

Висвітлено сутність, різновиди та основні положення проведення слідчого експерименту в кримінальних провадженнях цієї категорії.

Запропоновані послідовність і тактичні прийоми проведення додаткових та повторних допитів, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Розкриваючи специфіку проведення слідчих (розшукових) дій за участю військовослужбовців, автор робить висновок про те, що вона полягає у необхідності винайдення та реалізації способів усунення негативного для розслідування впливу на їх свідомість і поведінку усталених соціальних зв'язків і традицій, які склалися у військовому колективі й учасниками та заручниками яких вони є.

Зосереджено увагу на висвітленні тактичних прийомів одночасного допиту кількох осіб за участю підозрюваного або свідка, які дають явно неправдиві показання. Зокрема, запропоновано проводити першочерговий допит свідків, які дають правдиві показання, мають більш стійку психіку та високі інтелектуальні здібності, а потім дозволити дати показання стороні захисту та поставити вказаним учасникам процесу одне одному питання. Після цього доречний допит інших свідків обвинувачення при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 3.3. «*Профілактичні дії слідчого при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин*» автор робить висновки про те, що чинним кримінальним процесуальним законодавством сфера профілактичної діяльності сторони обвинувачення достатнім чином не регламентована.

Обґрунтовано, що початок роботи слідчого зі встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, повинен співпадати з початком процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, а встановлені фактичні дані про них підлягають дослідженню та оцінці у сукупності з іншими доказами й мають доказове значення для швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування.

Причини та умови злочинних порушень правил водіння або експлуатації військових машин слід розглядати на наступних рівнях: у суспільстві загалом; у військовому формуванні; на рівні окремої військової частини (підрозділу); в органах та установах, відповідальних за забезпечення безпеки дорожнього руху.

Реалізуючи обґрунтовані в дисертації теоретичні позиції, які стосуються необхідності законодавчої регламентації профілактичної діяльності сторони обвинувачення, автором запропоновано доповнити КПК України статтею наступного змісту:

«Стаття 40-1. Подання прокурора у кримінальному провадженні

1. Під час проведення досудового розслідування слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

2. Виявивши причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, прокурор, який здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин та умов.

3. Якщо при проведенні досудового розслідування буде встановлено, що в діяннях підозрюваного, обвинуваченого чи інших осіб є ознаки дисциплінарного правопорушення або ці особи повинні бути згідно з чинним законодавством притягнуті до матеріальної відповідальності, прокурор зобов'язаний порушити у поданні питання про притягнення цих осіб до дисциплінарної або матеріальної відповідальності.

4. Не пізніше як у місячний строк подання має бути розглянуто та вжито необхідних заходів, про результати чого повідомлено прокурору.

У разі залишення службовою особою подання без розгляду вона несе передбачену Законом відповідальність».

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дисертаційного дослідження сформульовано наведені нижче теоретичні положення щодо розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних і транспортних машин.

1. Основою формування уявлення про взаємообумовлені криміналістично значущі ознаки окремого виду кримінальних правопорушень є вчення про наукову категорію – криміналістичну

характеристику. Систему елементів криміналістичної характеристики порушень правил водіння або експлуатації військових машин становлять: спосіб злочинної поведінки; типова обстановка злочину; слідова картина; особа злочинця; особа потерпілого; предмет злочинного посягання; механізм події злочину.

2. Предмет доказування у кримінальних провадженнях про порушення правил водіння або експлуатації військових машин має свою специфіку, зумовлену змістом кримінально-правової характеристики цього злочину. Особливими обставинами в структурі предмета доказування у кримінальних правопорушеннях цього виду є відповідність особи злочинця статусу спеціального суб'єкта цього кримінального правопорушення; факт прийняття машини в експлуатацію військовим формуванням; правила водіння або експлуатації, які були порушені та порушення яких неминуче викликало настання злочинних наслідків.

Аргументовано, що поділ військових машин на бойові, спеціальні і транспортні у ст. 415 КК України носить умовний характер. Натомість необхідним та достатнім критерієм визнання машини військовою є факт прийняття її в експлуатацію військовим формуванням.

3. Залежно від обсягу процесуально доступної інформації про обставини кримінального правопорушення, характеру протидії розслідуванню зацікавленими особами слідчі ситуації, які мають місце у кримінальних провадженнях про злочини зазначеного виду, характеризуються як сприятливі, менш сприятливі та несприятливі. Планування у кримінальних провадженнях цього виду доцільно здійснювати за такими критеріями, як: окремі напрями роботи; певні місця слідчої (розшукової) діяльності; слідчі (розшукові) дії.

4. Початковий етап досудового розслідування злочинів про порушення правил водіння або експлуатації військових машин ускладнений потребою термінової організації та проведення такої обов'язкової і водночас складної слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події. Наявність проявів кругової поруки між свідками, потерпілими, військовими начальниками та підозрюваними особами також вимагає від слідчого додаткових зусиль. Тому виконання завдань досудового розслідування на початковому етапі буде найбільш ефективним із використанням методу розслідування злочину кількома слідчими у взаємодії з оперативними підрозділами. Найбільш типовими слідчими (розшуковими) діями, характерними для початкового етапу, є: слідчий огляд, допити підозрюваного, свідків та потерпілих, залучення експертів для проведення судової медичної та судової автотехнічної експертиз. Специфіка проведення слідчих (розшукових) дій за участю військовослужбовців полягає у необхідності винайдення та реалізації способів усунення негативного для розслідування впливу на їх свідомість і поведінку усталених соціальних зв'язків і традицій, які склалися у військовому колективі, учасниками та заручниками яких вони є.

Межа між початковим і наступним етапами розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин, має диференційований характер та залежить від динаміки діяльності слідчого у специфічній слідчій ситуації. Перелік слідчих (розшукових) дій та їх зміст на наступному етапі розслідування злочинів цієї категорії зумовлені результативністю діяльності на початковому етапі розслідування. Найбільш типовими слідчими (розшуковими) діями, характерними для наступного етапу, є: призначення ситуаційних судових автотехнічних експертиз, комплексних судових експертиз; додаткові допити свідків, потерпілих, підозрюваного; додатковий огляд місця події; слідчий експеримент; одночасний допит кількох осіб. При розслідуванні кримінальних проваджень цієї категорії обов'язковим є звернення до судових експертів у галузях медичної та автотехнічної експертизи.

5. Проведення технічних досліджень військових машин може бути ускладнене специфікою їх систем та устаткування, що вимагає забезпечення експерта відповідною документацією, а за необхідності – залучення до проведення експертизи як експертів фахівців у галузі військової техніки. При дослідженні систем та устаткування машин, відомості про технічну складову яких становлять державну таємницю, обов'язкове залучення експертів, які мають дозвіл на доступ до таких відомостей. Підвищенню ефективності використання спеціальних знань сприятимуть: попереднє узгодження з експертом необхідних та достатніх переліків питань, вирішення яких відповідає меті кримінального провадження; уникнення звернення до експерта для отримання відомостей про обставини, достовірно встановлені іншими засобами доказування; уникнення постановки перед експертом питань, відповідь на які дати наперед неможливо, проте відповіді на які містяться в інших доказах; вжиття вичерпних заходів щодо повноцінного організаційного та інформаційного забезпечення експертної діяльності.

6. Зміст чинного кримінального процесуального закону не виключає із сфери діяльності сторони обвинувачення криміналістичну профілактику кримінальних правопорушень, а тому вона підлягає дослідженню в рамках окремої криміналістичної методики. Причини та умови злочинних порушень правил водіння або експлуатації військових машин слід вивчати на таких рівнях: у суспільстві загалом; у військовому формуванні в цілому; на рівні окремої військової частини (підрозділу); на рівні органів та установ, відповідальних за забезпечення безпеки дорожнього руху.

7. Профілактична робота слідчого буде більш ефективною за умов внесення запропонованих автором змін і доповнень до кримінального та кримінального процесуального законодавства України, що сприятиме оптимальному розкриттю, розслідуванню і попередженню злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Воєвода А. Г. Криміналістичне забезпечення стадії порушення кримінальних справ про порушення правил водіння або експлуатації військових машин / А. Г. Воєвода // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2010. – Вип. 55. – С. 478–482.
2. Воєвода А. Г. Кореляційна залежність проблем доказування злочинів, передбачених статтею 415 КК України, з її кримінально-правовою формою [Текст] / А. Г. Воєвода // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 2. – С. 245–247.
3. Воєвода А. Г. Предмет злочину, передбаченого ст. 415 Кримінального кодексу України [Текст] / А. Г. Воєвода // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 121–124.
4. Воєвода А. Г. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про порушення правил водіння або експлуатації військових машин [Текст] / А. Г. Воєвода // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 1 (29). – С. 122–125.
5. Воєвода А. Г. Слідова картина та типова обстановка злочинів про порушення правил водіння або експлуатації бойових, спеціальних та транспортних машин [Електронний ресурс] / А. Г. Воєвода // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 139–144. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13vagttm.pdf>. – Назва з екрану.
6. Воєвода А. Г. Следственные ситуации начального этапа расследования преступлений о нарушении правил вождения или эксплуатации военных машин [Текст] / А. Г. Воєвода // Закон и жизнь. – 2013. – № 7 (259). – С. 55–58.
7. Воєвода А. Г. Проблеми організації огляду місця події порушень правил водіння або експлуатації військових машин [Текст] / А. Г. Воєвода // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.). – Одеса, 2010. – С. 67–70.
8. Воєвода А. Г. Особа злочинця порушень правил експлуатації військових машин : кримінально-правові та криміналістичні аспекти [Текст] / А. Г. Воєвода // Право і держава в дослідженнях молодих науковців : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Одеса, 25 березня 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 110–114.
9. Воєвода А. Г. Основні положення залучення експертів на початковому етапі розслідування злочинів, передбачених статтею 415 КК України [Текст] / А. Г. Воєвода // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали IV міжнар.

наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтєвського (м. Одеса, 2 листопада 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 291–294.

10. Воєвода А. Г. Механізм злочину у структурі криміналістичної характеристики порушень правил водіння або експлуатації машин [Текст] / А. Г. Воєвода // Сучасні виклики для України у сфері права в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2013 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська організація «Істина», 2013. – С. 79–82.

11. Андрусенко С. В. Методичні рекомендації щодо особливостей розслідування злочинів про порушення правил водіння або експлуатації машин, вчинених військовослужбовцями (за ст. 415 КК України) [Текст] / С. В. Андрусенко, А. Г. Воєвода, Е.А. Плешко. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 50 с. (частка автора 75%).

АНОТАЦІЯ

Воєвода А. Г. Основні положення методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія прокуратури України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена створенню окремої методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин.

Проведено комплексне дослідження наукових основ формування методики розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Розкрито систему та зміст елементів криміналістичної характеристики злочинів цього виду, визначено обставини, які підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Досліджено особливості початкового та наступного етапів розслідування, а саме: типові слідчі ситуації, основи побудови версій, планування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, можливості використання спеціальних знань та профілактична діяльність сторони обвинувачення.

Ключові слова: військові машини, правила водіння або експлуатації машин, криміналістична характеристика, слідча ситуація, початковий етап розслідування, наступний етап розслідування, слідчі (розшукові) дії, профілактична робота слідчого.

АННОТАЦИЯ

Воевода А. Г. Основные положения методики расследования преступлений, связанных с нарушением правил вождения или эксплуатации военных машин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия прокуратуры Украины, Киев, 2014.

Диссертация является комплексным научным исследованием, посвященным формированию отдельной методики расследования преступлений, связанных с нарушением правил вождения или эксплуатации боевых, специальных и транспортных машин.

Автором отображена связь работы с научными программами, определены цель, объект и предмет исследования, сформулированы его задачи и методологические основы, раскрыта научная новизна полученных результатов, а также их практическое значение.

На основании обобщения практического опыта и теоретических изысканий в диссертации изложены результаты комплексного исследования научных основ методики расследования указанных уголовных правонарушений.

В работе сформирована система элементов криминалистической характеристики преступлений данного вида, которая включает: способ преступного поведения; типичную обстановку; следовую картину; личность преступника; личность потерпевшего; предмет преступного посягательства; механизм события преступления. Раскрыто содержание указанных элементов.

Систематизированы обстоятельства, подлежащие установлению и доказыванию по уголовным производствам указанной категории, к которым отнесены: обстоятельства, касающиеся обстановки события; обстоятельства, относящиеся к механизму происшествия; обстоятельства, связанные с преступным поведением и последствиями происшествия, наличие причинно-следственной связи между ними; обстоятельства, которые имеют отношение к статусу субъекта преступления и машины; обстоятельства, которые касаются технического состояния машины, загруженности, оснащенности, качества подготовки и состояния водителя; сведения об иных участниках происшествия, свидетелях; степень и форма вины каждого участника происшествия в допущенных нарушениях и последствиях, мотивы нарушений; обстоятельства, которые влияют на степень и характер ответственности.

Автором раскрыты особенности начального и последующего этапов расследования, а именно: определены характерные для них типичные следственные ситуации и соответствующие им версии, сформированы

основы планирования, тактические особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий в условиях неблагоприятной следственной ситуации.

Диссертантом изложены предмет и особенности тактики допроса в качестве свидетелей старшего машины, лиц, ответственных за ее эксплуатацию, определены перечни документов, которые могут иметь значение для установления истины в уголовном производстве.

В результате изучения противодействия расследованию автор пришел к выводу о том, что в уголовных производствах указанного вида эта проблема в основном обусловлена характером социальных (служебных, межличностных) отношений между преступниками, потерпевшими, свидетелями, а также отношением к уголовному правонарушению военных начальников, которые обычно не заинтересованы в доказывании вины своих подчиненных в совершении противоправных действий и склонны к сокрытию преступлений.

Раскрывая специфику проведения следственных (розыскных) действий с участием военнослужащих, диссертант делает вывод о том, что обычно она состоит в необходимости изыскания и реализации способов устранения негативного для расследования влияния на их сознание и поведение устоявшихся социальных связей и традиций, сформировавшихся в военном коллективе, участниками и заложниками которых они являются.

Автором исследованы возможности использования специальных знаний, а также основы профилактической деятельности стороны обвинения в уголовных производствах данной категории.

Сделаны выводы о том, что причины и условия преступных нарушений правил вождения или эксплуатации военных машин следует изучать на следующих уровнях: в обществе в целом; в военном формировании в целом; на уровне отдельной воинской части (подразделения); на уровне органов и учреждений, ответственных за обеспечение безопасности дорожного движения.

Ключевые слова: военные машины, правила вождения или эксплуатации машин, криминалистическая характеристика, следственная ситуация, начальный этап расследования, последующий этап расследования, следственные (розыскные) действия, профилактическая работа следователя.

SUMMARY

Voevoda A. G. The foundations of methods for investigation of crimes related to the violation of driving or military vehicles operation rules. – As a manuscript.

The thesis for awarding the degree of the Candidate of Sciences of Law in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic enquiry, operative and search activity. – The National Prosecution Academy of Ukraine, Kyiv, 2014.

The thesis is devoted to the formation of separate methods for investigation of crimes related to the violation of driving or military vehicles operation rules.

The complex research of formation of scientific basics of investigation of the given type of criminal offences was conducted. The scientific knowledge about the system and contents of criminalistical characteristic elements of this type of crimes was formed, the circumstances which are to be established and proved during the investigation into criminal proceedings of aforementioned category were defined.

The peculiarities of the initial and subsequent stages of investigation were researched, in particular typical investigative situations, the basics of investigative leads construction, planning and carrying out separate investigative (search) actions, potentials for use of specific knowledge and preventive work of the prosecution.

Keywords: military vehicles, driving or military vehicles operation rules, criminalistical characteristic, investigative situation, initial stage of investigation, subsequent stage of investigation, investigative (search) actions, preventive work of investigator.